

RPO-610219-VII-7020/09/MM

Informacja
o czynnościach przeprowadzonych z upoważnienia Rzecznika Praw
Obywatelskich w Zakładzie Karnym w Wierzchowie Pomorskim

1. Wprowadzenie.

Działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 5 - 6 marca 2009 r. do Zakładu Karnego w Wierzchowie Pomorskim, przy ul. Szkolnej 8 (zwanego dalej Zakładem lub ZK), udali się przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich: Przemysław Kazimirski – starszy specjalista, Marcin Mazur – specjalista, Estera Tarnowska – radca oraz Bogumił Furche i Agnieszka Żygas – referenci prawni (prawnicy). W wizytacji wzięła również udział, w charakterze eksperta, Anna Kuc – psycholog kliniczny.

Wykonując zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji, przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich sprawdzili sposób traktowania osób pozbawionych wolności, dokonując oceny pod względem ochrony osadzonych przed torturami oraz okrutnym, nieludzkim i poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzając wizytację zapobiegawczą Krajowego Mechanizmu Prewencji przedstawiciele Rzecznika:

- wysłuchali, udzielonej przez z-cę dyrektora jednostki – kpt Jana Szewca, informacji o funkcjonowaniu Zakładu i jego podstawowych problemach;

- dokonali oglądu całej jednostki, w tym znajdujących się we wszystkich oddziałach mieszkalnych wybranych losowo cel mieszkalnych, kuchni, cel zabezpieczających, biblioteki, łaźni, świetlic, sal widzeń oraz pomieszczenia do udzielania widzeń bez osoby dozorującej, ambulatorium, kaplicy i pól spacerowych;
- przeprowadzili, w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń, rozmowy ze skazanymi oraz funkcjonariuszami i pracownikami Zakładu;
- przeprowadzili, w oparciu o kwestionariusz, rozmowy na osobności z 52 osadzonymi oraz przyjęli prośbę, którą, przekazali do załatwienia według właściwości przez administrację ZK.

Dokonane w powyższy sposób ustalenia wstępne pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich przedstawili na spotkaniu z kierownictwem jednostki i przedstawicielami Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Koszalinie, wysłuchując następnie zgłoszonych przez ww. osoby uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji sprawdzono pod kątem zgodności z obowiązującymi normami prawa porządek wewnętrzny Zakładu Karnego. Szczegółowej analizie poddano także: protokoły kontroli sanitarnej przeprowadzonej przez Państwowy Powiatowy Inspektorat Sanitarny w Drawsku Pomorskim w latach 2007-2009 r., sprawozdania z wizytacji jednostki penitencjarnej przeprowadzonych przez sędziego penitencjarnego w 2008 r., analizę stanu ładu, dyscypliny i nastrojów w Zakładzie Karnym w Wierchowiu Pomorskim w 2007 r. oraz inne dokumenty.

2. Charakterystyka jednostki.

Zakład Karny w Wierchowiu Pomorskim jest jednostką typu zamkniętego, przeznaczoną dla młodocianych oraz skazanych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy. W jednostce przebywają także recydywiści penitencjarni oraz funkcjonuje oddział dla tymczasowo aresztowanych. W czasie wizytacji, w trakcie przygotowywania był oddział terapeutyczny dla osadzonych zaklasyfikowanych jako P-1 i M-1.

Ogólna liczba miejsc w Zakładzie wynosi 542, jednakże wskutek czasowego wyłączenia z użytkowania kilku cel mieszkalnych usytuowanych w oddziałach III

i IV, aktualnie pojemność normatywna wynosi 482 miejsca. Na dzień 6 marca 2009 r. w jednostce przebywało 513 osadzonych (106%), w tym 496 skazanych (323 odbywających karę w systemie programowanego oddziaływania, 165 w systemie zwykłym i 8 w systemie terapeutycznym), 16 tymczasowo aresztowanych i 1 ukarany. W ZK panuje przeludnienie, które stało się jeszcze bardziej uciążliwe po wyłączeniu z użytkowania w/w cel mieszkalnych.

Zakład Karny w Wierzchowie Pomorskim zajmuje powierzchnię 3,78 ha. Jego usytuowanie nie powoduje żadnych kolizji z otoczeniem, nie ma również zagrożenia nawiązywania przez osadzonych nielegalnych kontaktów z osobami z zewnątrz.

3. Ogląd jednostki.

Ogląd terenu Zakładu oraz pomieszczeń w pawilonach mieszkalnych, w tym wizytacja cel i uzyskane w jej trakcie informacje, pozwalają m.in. stwierdzić, że:

3.1. Osadzeni zakwaterowani są w pięciu pawilonach, z których każdy stanowi odrębny oddział. Cztery pawilony usytuowane są równolegle, blisko siebie, sprzyjając nawiązywaniu nielegalnych kontaktów pomiędzy osadzonymi przebywającymi w sąsiadujących budynkach (dostatecznego zabezpieczenia przed nielegalną komunikacją nie stanowią niestety murki, którymi oddzielono poszczególne pawilony). Piąty z budynków znajduje się w znacznej odległości od pozostałych pawilonów.

W pawilonach I i II został przeprowadzony generalny remont, w związku z czym ich stan techniczny jest dobry. Z kolei pawilony III, IV i V na taki remont oczekują, choć należy podkreślić, że potrzeba dokonania gruntownej naprawy tych oddziałów jest bardzo pilna. W pawilonie V, pomimo braku generalnego remontu samego budynku, wyremontowano większość cel mieszkalnych (do remontu pozostały 2 cele).

W pawilonie I, oprócz cel dla tymczasowo aresztowanych, znajdują się także dwie cele przejściowe oraz cztery cele dla osadzonych stwarzających poważne zagrożenie społeczne lub poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego (zwanych dalej osadzonymi niebezpiecznymi).

3.2. Stan **cel mieszkalnych** jest różny, w zależności od tego, w którym budynku usytuowana jest dana cela. W oddziałach I i II można go określić jako dobry. Dużo gorsze warunki występują w celach mieszkalnych oddziałów III, IV i V (cele niewyremontowane). Problem stanowią tu przede wszystkim zniszczone, zawilgocone ściany, nieszczelne okna, brak wentylacji oraz wyeksploatowany sprzęt kwaterunkowy. Niezabudowane, osłonięte wyłącznie parawanem (do wysokości 1,6 m.), kąpiki sanitarne, nie zapewniają należytej intymności i prywatności podczas korzystania z urządzeń sanitarnych.

Generalnie, stan używanych materacy, kocy, pościeli, ścierek czy ręczników nie budził zastrzeżeń. Cele oddziałów mieszkalnych wyposażono zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 186, poz. 1820) [dalej rozporządzenie w sprawie warunków bytowych].

W celach znajdują się jednak łóżka tzw. „starego typu” bez zabezpieczeń przed upadkiem z wyższego piętra i drabinek ułatwiających wejście na łóżko.

3.3. **Kąpiel osadzonych** odbywa się w łaźni centralnej, z której korzystają osadzeni z pawilonów III, IV, a także w łaźniach oddziałowych, usytuowanych w poszczególnych pawilonach (I, II, V). Łaźnie oddziałowe (z wyodrębnionymi stanowiskami prysznicowymi) są czyste i zadbane (w czasie wizytacji łaźnia oddziału V była właśnie oddawana do użytku). W pawilonach III i IV, po przeprowadzeniu remontu generalnego, planowane jest również wyodrębnienie łaźni oddziałowych, co pozwoli na zaprzestanie korzystania z wymagającej remontu łaźni centralnej.

3.4. W czasie wizytacji **kuchnia Zakładu**, oprócz posiłków według normy podstawowej, przygotowywała również posiłki według diety: lekkostrawnej (L) – 22, cukrzycowej (Lc) – 6, bezbiałkowej (Lb) – 1. Kompleks kuchenny zmodernizowano w 2008 roku, przystosowując go jednocześnie do norm HACCP, stąd też jego stan należy określić jako bardzo dobry.

3.5. **Ambulatorium** jednostki znajduje się w oddziale V, natomiast w oddziałach I i II wyodrębniono gabinety, gdzie przyjmowani są osadzeni. W skład ambulatorium wchodzi gabinety: lekarski, stomatologiczny i zabiegowy, poczekalnia dla osadzonych oraz toalety. Stan techniczny w/w pomieszczeń nie budzi zastrzeżeń. W sąsiedztwie

ambulatorium usytuowano cele izby chorych (podczas wizytacji będące w trakcie przebudowy). W ambulatorium zatrudnionych jest 5 lekarzy: lekarz medycyny rodzinnej (kierownik ZOZ), chirurg, okulista (1/4 etatu), psychiatra (2/5 etatu) oraz stomatolog (3/4 etatu). Z informacji uzyskanych od kierownika ZOZ-u wynika, że wskazane byłoby zatrudnienie jeszcze dermatologa i laryngologa. Średni personel medyczny stanowią 4 pielęgniarki.

W pomieszczeniach ambulatorium dostrzeżono brak Karty Praw Pacjenta. W tej sytuacji, dobrym rozwiązaniem będzie pobranie Karty z oficjalnej strony internetowej Biura Praw Pacjenta przy Ministrze Zdrowia (www.bpp.waw.pl) i dostosowanie jej do warunków więziennej służby zdrowia.

3.6. Kompleks do udzielania widzeń składa się z czterech sal (pomieszczeń):

- 1) do udzielania widzeń w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą i pod nadzorem funkcjonariusza,
- 2) do udzielania widzeń w sposób umożliwiających bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą - bez nadzoru funkcjonariusza
- 3) do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiających bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą - pod nadzorem funkcjonariusza,
- 4) odrębnego pomieszczenia do udzielania widzeń bez osoby dozorującej.

W sali wymienionej w pkt 1) ustawiono 14, a w sali wskazanej w pkt 2) – 6 stolików, z których każdy przeznaczony jest dla czterech osób. Przy w/w salach widzeń znajdują się sanitariaty dla osób odwiedzających (oddzielne dla kobiet i mężczyzn) oraz kantyna, gdzie odwiedzający mogą dokonywać zakupów w ramach tzw. poczęstunku. Po zakończeniu widzenia osadzony ma możliwość zabrania niespożytych produktów do celi mieszkalnej.

Przygotowano również 2 stanowiska do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą pod nadzorem funkcjonariusza oraz jedno pomieszczenie do udzielania widzeń bez osoby dozorującej (por. art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w.). Obok tego ostatniego pomieszczenia znajduje się węzeł sanitarny, tj. umywalka i wc.

W pomieszczeniu do udzielania widzeń bez osoby dozorującej zauważono brak kubków i czajnika, wymaganych przepisami rozporządzenia w sprawie warunków bytowych.

3.7. **W kantynie** kupującym zapewniono szeroką gamę produktów (artykuły spożywcze, papiernicze, chemiczno - kosmetyczne). Istnieje również możliwość dokonania zakupu towaru na indywidualnie zamówienie (po wyrażeniu zgody przez dyrektora jednostki penitencjarnej). Na poszczególnych produktach wyłożonych w kantynie widnieją ceny artykułów – są one cenami średnimi, porównywalnymi do występujących w lokalnych sklepach spożywczo - przemysłowych.

3.8. Na terenie jednostki zorganizowano 6 **pól spacerowych**, w tym pole spacerowe dla osadzonych niebezpiecznych i tymczasowo aresztowanych, wyposażone w dodatkowe zabezpieczenia techniczno-ochronne. Spośród pozostałych pól, cztery większe przeznaczono dla osadzonych z oddziałów I-IV, natomiast pięte – mniejsze do dyspozycji osadzonych z oddziału V. Wszystkie pola spacerowe otoczone są z trzech stron murem, czwarty bok stanowi ogrodzenie z siatki. Stan placów spacerowych określić można jako bardzo dobry. Należy jednak zauważyć, iż na dwóch mniejszych polach spacerowych brakuje ławek.

3.9. W jednostce znajdują się 2 **cele zabezpieczające**. Są one usytuowane w oddziale V. Każda z nich posiada monitoring. Sprzęt nagrywający pobyt osoby w celi zabezpieczającej (obraz i dźwięk) znajduje się u dowódcy zmiany. Stan techniczny tych cel nie budzi zastrzeżeń.

3.10. W Zakładzie funkcjonuje **biblioteka** centralna oraz dwa punkty biblioteczne (w oddziale I i V) oferujące osadzonym 9.076 pozycji książkowych. Wśród nich wymienić można w szczególności teksty kodeksu cywilnego, karnego, postępowania administracyjnego oraz kodeksu karnego wykonawczego. W 2008 roku w bibliotece Zakładu zarejestrowanych było 815 czytelników, którym wypożyczono 5210 książek. W ostatnim roku na zakup nowych książek ZK wydał ok. 2.000 zł. Zniszczone pozycje bibliograficzne są naprawiane w introligatorni Zakładu. Osadzonym w jednostce wydawany jest dziennik Głos Koszaliński.

3.11. **Posługi religijne** w Zakładzie odbywają się w jednym z budynków do tego typu zajęć przystosowanym z wydzieloną kaplicą oraz salką ekumeniczną,

wykorzystywaną do prowadzenia działalności duszpasterskiej. Spotkania przedstawicieli kościołów i wyznań mogą się odbywać również w celach mieszkalnych, z zachowaniem zasad tolerancji i w sposób nie zakłócający ustalonego w zakładzie porządku. Nabożeństwa odprawiane są w soboty i dni poprzedzające święta, zgodnie z wcześniej zatwierdzonym planem. Na terenie jednostki penitencjarnej działalność religijną prowadzą:

- kapelan wyznania rzymsko-katolickiego (zatrudniony na ½ etatu),
- przedstawiciel Kościoła Adwertystów Dnia Siódmego,
- przedstawiciele związku wyznaniowego Świadców Jehowy.

3.12. W Zakładzie funkcjonują **świetlice oddziałowe** (trzy pomieszczenia w oddziale I oraz po jednym pomieszczeniu w oddziałach II, III, IV). Wyposażenie świetlic stanowi podstawowy sprzęt kwaterunkowy (stoły i krzesła), odbiornik TV, gry stolikowe, gazetki ściennie. W oddziałach I-IV funkcjonują salki sportowe, gdzie organizowane są zajęcia siłowe oraz rozgrywki w tenisa stołowego.

Ogląd cel mieszkalnych i innych pomieszczeń Zakładu generalnie nie daje podstaw do stwierdzenia, że warunki bytowe oraz inne okoliczności osadzenia są dla osób pozbawionych wolności na tyle dolegliwe, iż mogą prowadzić do okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania.

Najpoważniejsze zastrzeżenia budzą wspomniane już niezabudowane kąciki sanitarne znajdujące się w celach mieszkalnych oddziałów III, IV i V. Mając na uwadze zalecenia Komitetu do spraw Zapobiegania Torturom w Strasburgu (CPT) oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zaznaczyć należy, że korzystanie z otwartego kącika sanitarnego w sytuacji, gdy w celi przebywa więcej niż jeden osadzony, może zostać uznane za poniżające traktowanie (por. wyrok z dnia 19 kwietnia 2001 r., ETPC 28524/95).

4. Rozmowy przeprowadzone z osadzonymi.

W toku wizytacji przeprowadzono z 52 osobami rozmowy ukierunkowane na kwestie przestrzegania praw przysługujących osadzonym. Część osób wytypowano do rozmów z uwagi na większe, niż w przypadku pozostałych, narażenie na niewłaściwe

traktowanie. Grupę tę stanowili: osadzeni mający więcej niż 60 lat, niepełnosprawni, cudzoziemcy, osoby, wobec których w okresie ostatnich 6 miesięcy stosowano środki przymusu bezpośredniego, osoby ukarane w okresie ostatnich 6 miesięcy karą dyscyplinarną osadzenia w celi izolacyjnej oraz osoby tzw. „chronione”. Rozmowy odbywały się w oparciu o opracowany kwestionariusz, „w cztery oczy”, w sposób uniemożliwiający postronnym zapoznanie się z treścią odpowiedzi udzielanych przez osadzonych.

Podczas w/w rozmów uzyskano opinie w przedmiocie przestrzegania podstawowych praw osób pozbawionych wolności oraz atmosfery panującej w Zakładzie. W przeważającej większości osadzeni pozytywnie oceniali realizację przysługujących im uprawnień. Niemniej jednak zgłoszono uwagi i zarzuty dotyczące następujących kwestii:

- 1) **warunków panujących w celi mieszkalnej** – najczęściej podnoszono zarzut niewłaściwych warunków w pomieszczeniach: „wilgoć, grzyb, brudno” (16). Wskazywano także na: brak zabudowania kąpeków sanitarnych w celach oddziałów III, IV i V (15), przeludnienie (16), brak bądź małą ilość środków czystości (4), nieszczelność okien powodującą wyziębienie celi (4), stare materace (2). Pojedyncze uwagi dotyczyły: umieszczenia w celi mieszkalnej kamery, wydania 1 miski na 5 osadzonych, braku drabinki umożliwiającej wejście na wyższą kondygnację łóżka oraz uszkodzenia jednej z lamp oświetlenia sztucznego;
- 2) **mycia i kąpieli** – najwięcej zgłaszanych uwag odnosiło się do złego stanu technicznego łaźni centralnej oraz faktu, iż znajduje się ona poza oddziałem mieszkalnym. Osadzeni z oddziałów III i IV zaznaczali, że z tego właśnie powodu nie korzystają z w/w łaźni (6), z kolei osadzeni z niej korzystający skarżyli się na bardzo złe warunki (7), zimno (2), a także często niewłaściwą temperaturę wody podczas kąpieli (2). Wskazywano również (mając jednocześnie świadomość uregulowań prawnych), że korzystanie z łaźni raz w tygodniu to zdecydowanie za rzadko (6). Jako za krótki (5 minut) podawano także czas przeznaczony na kąpiel (4);

- 3) **wyżywienia** – powtarzały się uwagi, że posiłki są niesmaczne (13), zupy „wodniste” (7), a porcje zbyt małe (7). W ocenie rozmówców, zbyt mało wydawano także chleba (2). Ponadto zgłoszono zastrzeżenia dotyczące braku urozmaicenia posiłków (5) oraz ich niewłaściwego przyprawienia (3). Pojedyncza uwaga dotyczyła też braku w diecie owoców i warzyw;
- 4) warunków dokonywania **zakupów na wypiskę** – podnoszono zarzut zbyt wysokich cen towarów w kantynie (6). Jednocześnie wskazywano na brak cennika w kantynie (4) i na tablicy w oddziałach mieszkalnych (2). Uwagi osadzonych budził też mały, ich zdaniem, asortyment produktów dopuszczonych do sprzedaży (4);
- 5) przekazywania **paczek** – zastrzeżenia dotyczyły otwierania przez funkcjonariuszy w czasie kontroli produktów fabrycznie zapakowanych (3);
- 6) **kar dyscyplinarnych** – uwagi zgłoszone przez osoby karane dyscyplinarnie dotyczyły niesłusznego (9) bądź niewspółmiernego do popełnionego przekroczenia ukarania (10). Osadzeni zaznaczali, iż nie byli wysłuchani przed podjęciem ostatecznej decyzji o ukaraniu (5). Skazani ukarani karą umieszczenia w celi izolacyjnej wskazywali na niewłaściwe warunki bytowe tej celi: zimna (4), zdewastowana (3). Osadzeni karani dyscyplinarnie oraz jedna z osób, wobec których stosowano środki przymusu bezpośredniego, podnieśli zarzut nie pouczenia ich o możliwości złożenia na w/w decyzje skargi do sądu penitencjarnego (3);
- 7) **opieki zdrowotnej** – zastrzeżenia sprowadzały się przede wszystkim do faktu długiego oczekiwania na przyjęcie przez lekarza ogólnego oraz specjalistów: okulistę i dermatologa (9). Skarżono się również, że w jednostce brakuje właściwych lekarstw, w związku z czym osadzeni otrzymują „jedną tabletkę na wszystko” (8). Ponadto odsadzeni informowali, iż lekarze ignorują zgłaszane przez nich dolegliwości (2), zaś lekarz stomatolog wrywając zęby, nie usuwa ich całkowicie (2). Pojedyncza uwaga dotyczyła nie wydania kserokopii (odpisu) wyników badania;
- 8) **korespondencji** – odebrano uwagę, że do osadzonego dotarła otwarta korespondencja z Urzędu Skarbowego;

- 9) **korzystania z aparatów telefonicznych** – powtarzał się postulat, aby skazani mogli częściej niż raz w tygodniu korzystać z aparatu telefonicznego (16). Podnoszono również sprawę zbyt krótkiego czasu przeznaczanego na rozmowy telefoniczne (4) oraz częstego, bezpodstawnego skracania tego czasu przez oddziałowego (3) – osadzeni z oddziału II;
- 10) **korzystania ze spaceru** – wniesiono uwagę dotyczącą niewielkiego obszaru pola spacerowego (12). Skarżono się także na brak ławeczek na mniejszych placach spacerowych (5);
- 11) **korzystania z prasy i książek** – podnoszono, że prasa dostarczana przez funkcjonariuszy Służby Więziennej do cel mieszkalnych (Głos Koszaliński) wydawana jest na bardzo krótki okres, co powoduje, iż osadzony ma jedynie ok. 5-10 minut na zapoznanie się z jej treścią (3). Osadzeni z oddziałów I i V informowali, że mogą wypożyczać jedynie książki znajdujące się u wychowawcy (2). Jeden z rozmówców wskazał natomiast na przestarzały księgozbiór biblioteki;
- 12) **korzystania z zajęć kulturalno – oświatowych i sportowych** – zgłoszono zarzut braku zajęć kulturalno-oświatowych w oddziale V (2) oraz generalnie zbyt rzadkiego organizowania zajęć k-o w innych oddziałach (2). Osadzeni z oddziału V poruszyli ponadto kwestię wyposażenia świetlicy oddziału, zaznaczając, że „nie w niej nie ma (poza krzesłami), wobec czego nie ma tam po co tam chodzić” (2);
- 13) w trakcie rozmów z osadzonymi przedstawiciele Rzecznika nie odebrali żadnych uwag dotyczących sposobu realizacji widzeń, korzystania z posług religijnych i zatrudnienia;
- 14) w zakresie innym niż w/w, osadzeni wskazywali, że mają utrudniony dostęp do aktów prawnych (3), w tym kodeksu karnego wykonawczego (1). Skarżono się również na wydawanie zniszczonej odzieży skarbowej (2).

W ocenie wizytujących, atmosfera w Zakładzie Karnym w Wierchowie Pomorskim jest dobra a relacje między osadzonymi i funkcjonariuszami Służby Więziennej wydają się być prawidłowe, pomimo kilku zgłoszonych uwag dotyczących

traktowania osadzonych przez funkcjonariuszy. Czterech osadzonych poinformowało o poniżaniu słownym. W innych podniesionych zarzutach wskazywano na: straszenie, głównie przez oddziałowych, sporządzeniem wniosku o wymierzenie kary dyscyplinarnej bądź umieszczeniem w celi zabezpieczającej, opryskliwe i złośliwe zwracanie się przez w/w do osadzonych, w tym pomijanie formy grzecznościowej „Pan”. Osadzeni skarżyli się również, że przez niektórych funkcjonariuszy traktowani są bezosobowo. Niemniej jednak żaden z rozmówców nie złożył oficjalnej skargi na niewłaściwe traktowanie, twierdząc, iż działanie takie nie doprowadzi do wyjaśnienia sprawy, a tylko im zaszkodzi.

Oceniając pracę wychowawców osadzeni wyrazili opinie, że generalnie wychowawcy są kompetentni oraz chętni do udzielania pomocy.

Większość osadzonych, z którymi rozmawiano, deklarowało, że „nie grypsują” (48). Dziewięciu spośród nich zaznaczyło, iż doznało przykrości ze strony innych osadzonych, przy czym czterech nie określiło dokładnie w czym przejawiała się „niewłaściwa” postawa współosadzonych. Pięciu innych wskazało natomiast na następujące zachowania:

- 1) znęcanie się przez współosadzonych,
- 2) pozostawanie w konflikcie z grypsującymi,
- 3) zabranie ubrania przez współosadzonych,
- 4) wykorzystywanie do sprzątania celi (grypsujący odmawiał wykonywania tej czynności),
- 5) pobicie przez współosadzonych.

O wskazanych negatywnych zachowaniach współosadzonych, rozmówcy informowali funkcjonariuszy Służby Więziennej. W trzech pierwszych przypadkach, osadzeni, którzy doznali określonych przykrości zostali przeniesieni do innej celi mieszkalnej. W kolejnym, osadzony przedstawił zaistniałą sytuację wychowawcy, jednakże nie wiadomo jaka była reakcja ze strony funkcjonariusza. W ostatnim przypadku, toczy się postępowanie karne przeciwko współosadzonym, którzy dokonali pobicia.

Żaden z rozmówców nie złożył oficjalnej skargi, ani też nie zażądał dalszego wyjaśniania zgłoszonych nieprawidłowości.

5. Pomoc psychologiczno-psychiatryczna

W dziale penitencjarnym Zakładu Karnego pracuje 18 funkcjonariuszy: 14 wychowawców oraz 4 psychologów zatrudnionych w pełnym wymiarze godzin. Pod ich opieką pozostaje ok. 500 osadzonych, w tym ok. 100 młodocianych i 400 pierwszy raz skazanych.

W oddziałach I, II i III psychologowie mają do swojej dyspozycji 3 stosownie urządzone i zadbane pokoje, umożliwiające przeprowadzenie niekrępującej rozmowy. Ponadto, w każdym pawilonie mieszkalnym funkcjonują świetlice [ogółem 6 pomieszczeń] wykorzystywane do prowadzenia grupowych zajęć psychokorekcyjnych i psychoedukacyjnych.

Na konsultację do psychologa skazany może zapisać się u oddziałowego lub w razie uzasadnionej potrzeby jest kierowany przez wychowawcę; ma też możliwość zgłosić się bezpośrednio sam.

Do głównych zadań psychologów, którzy aktywnie współpracują z funkcjonariuszami Działu Penitencjarnego i Działu Ochrony, należy m.in.: systematyczne monitorowanie zachowań i samopoczucia więźniów, indywidualne oddziaływania terapeutyczne z zakresu terapii podtrzymującej oraz interwencji kryzysowej, doraźna pomoc w odreagowywaniu negatywnych emocji, uczenie osadzonych sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i stresowych. Ponadto do zadań psychologa należy tworzenie i realizacja zajęć grupowych w formie programów readaptacji społecznej [psychoedukacyjnych, psychokorekcyjnych i postpenitencjarnych].

W przypadku zdiagnozowania zaburzenia psychicznego lub zachowania, po sporządzeniu diagnozy psychologicznej oraz konsultacji psychiatrycznej, określa się dalsze postępowanie [leczenie psychiatryczne we właściwym oddziale, udział osadzonego w zajęciach terapeutyczno-edukacyjnych].

Losowo dobrani osadzeni, z którymi ekspert przeprowadziła rozmowy twierdzili, że nie mają kłopotu z dostaniem się do psychologa na konsultację, a wizyty realizowane są w miarę możliwości na bieżąco. Większość pozytywnie wypowiedziała się zarówno na temat opieki psychologicznej, jak również dostępności do lekarzy specjalistów, w tym też szeroko rozumianej ochrony

zdrowia. Postępowanie i podejście psychologów oraz innych pracowników Działu Penitencjarnego wobec skazanych także zostało ocenione pozytywnie, jako profesjonalne, dobrze zorganizowane, życzliwe i pomocne. Jedyne zastrzeżenia odnotowano pod adresem opieki stomatologicznej.

Psycholodzy natomiast zgłosili problem z długim oczekiwaniem [ok. 1 m-ca] na konsultacje psychiatryczne.

W kwestii uzależnień więźniowie o zdiagnozowanej zależności alkoholowej lub narkotykowej po badaniu psychologicznym i konsultacji psychiatrycznej kierowani są do leczenia w zakładzie, który posiada odpowiedni oddział terapeutyczny. W sytuacji, gdy termin przyjęcia do specjalistycznej placówki jest zbyt odległy prowadzone są przez pracowników penitencjarnych oddziaływania psychologiczne, rozmowy wychowawcze oraz skazani biorą udział w mitingach AA.

Z informacji uzyskanych od kierownictwa i funkcjonariuszy jednostki wynika, że w ostatnim okresie znacząco wzrosła liczba więźniów ze wskazaniem do tej formy terapii. Na terenie Zakładu funkcjonują 3 grupy AA, których spotkania [przy współpracy z trzeźwiejącymi alkoholikami z wolności] odbywają się raz w tygodniu.

Kolejna, warta przytoczenia, inicjatywa kierownictwa ZK w Wierzychowie Pomorskim dotyczy tworzenia na terenie jednostki oddziału terapeutycznego [termin ukończenia i zasiedlenia marzec 2009] dla ok. 40 skazanych ze zdiagnozowanym uzależnieniem od alkoholu lub środków psychoaktywnych. W tym celu został wyremontowany i w pełni zmodernizowany, dostosowany do obecnych standardów, jeden z budynków Zakładu. Autorski program oddziaływań, przeznaczony do pracy w oddziale, opracowany został przez 2 tamtejszych psychologów. Oparto go o znane ze swej skuteczności, powszechnie uznane programy stosowane w terapii uzależnień.

Do pracy w oddziale zostanie oddelegowanych 2 z 4 psychologów zajmujących się obecnie wszystkimi osadzonymi. W sposób oczywisty zmniejszy to możliwości indywidualnej opieki psychologicznej dla pozostałych skazanych. W związku z tym Dyrektor Zakładu wystąpił o dodatkowe etaty.

W 2008 roku psychologowie zrealizowali następujące programy psychokorekcyjne:

- zajęcia edukacyjne dla skazanych zagrożonych uzależnieniem od alkoholu, które ukończyło 9 osób;
- zajęcia edukacyjne, skierowane przede wszystkim do młodocianych skazanych dotyczące uzależnień od środków odurzających. W 3 cyklach spotkań uczestniczyło 16 więźniów;
- 4 programy readaptacji społecznej, każdy w 2 lub 3 cyklach: "Pegaz", "Modelarz", "Podzamcze", "Hefajstos - kuźnia talentów " oraz 1 program "Zamek" realizowany w trybie ciągłym. W tych zajęciach wzięło udział ogółem ok. 100 osadzonych;
- 3 cykle programów profilaktyczno-edukacyjnych dla skazanych stosujących przemoc w rodzinie, które ogółem ukończyło 18 więźniów;
- Trening Zastępowania Agresji dla młodocianych ujawniających tendencje do zachowań agresywnych i autoagresywnych. – 12 osób;
- "KUNDALINI JOGA" – zajęcia relaksacyjne odbywające się 5 razy w tygodniu, w trybie ciągłym. Każdorazowo uczestniczy w nich 20 osadzonych.

Ponadto, w ciągu 2008 roku przeprowadzone zostały również indywidualne cykle psychoedukacyjne w zakresie problematyki uzależnień, które ukończyło 65 skazanych.

Osadzonym, którzy w niedługim czasie mają opuścić placówkę, psychologowie zorganizowali programy postpenitencjarne, w ramach których więźniowie otrzymali pomoc materialną [m.in. literaturę, informatory], edukację korekcyjną dotyczącą profilaktyki uzależnień oraz możliwość rozwijania umiejętności przydatnych w readaptacji społecznej.

Warto też wskazać na szereg inicjatyw podejmowanych przez pracowników Działu Penitencjarnego, które mają na celu konstruktywne zagospodarowanie wolnego czasu oraz aktywizację skazanych do działalności kulturalno – oświatowej i artystycznej.

Z przedstawionej powyżej listy programów psychoedukacyjnych, korekcyjnych i readaptacyjnych rysuje się obraz obszernych oddziaływań terapeutycznych realizowanych przez psychologów oraz innych pracowników Działu Penitencjarnego. Mimo to, trzeba zauważyć, że większość z nich realizowana jest tylko jako jeden cykl (maksimum do trzech cykli). Zważywszy na fakt, że grupy uczestników powinny być i są małe [najwyżej kilkunastoosobowe], jeden czy dwa cykle obejmują stosunkowo niewielką liczbę osadzonych. Zasadne zatem byłoby rozważenie regularnego powtarzania programów, co spowodowałoby objęcie oddziaływaniami terapeutycznymi większej grupy skazanych.

Jak wynika z rozmów przeprowadzonych ze skazanymi, udział w różnego rodzaju programach uznali oni jako ważny i rozwijający element życia w warunkach detencji. Podkreślali przy tym, że istotny dla nich był rodzaj kontaktu z personelem organizującym zajęcia oraz sposób prowadzenia spotkań. Czuli się traktowani podmiotowo, co może wspomagać proces rozwoju czy planowania własnej przyszłości oraz wpływać na kształtowanie się korzystnej atmosfery wychowawczej wśród osadzonych.

Elementy sprzyjające sprawowaniu opieki psychologicznej nad osadzonymi to:

- szczegółowo opracowane procedury zawarte w "Harmonogramie przeciwdziałania agresji i autoagresji w Zakładzie Karnym w Wierzchowie Pom", wspomagające utrzymanie porządku wewnętrznego w jednostce.
- ścisła współpraca psychologów z pozostałymi funkcjonariuszami Działu Penitencjarnego i Działu Ochrony, zapewniająca na bieżąco wymianę informacji o stanie osadzonych oraz atmosferze panującej w oddziałach;
- właściwa organizacja pracy, zaangażowanie większości pracowników Zakładu w tworzenie i realizację różnorodnych zajęć dla skazanych;
- stosowanie procedur zapewniających więźniom dobry dostęp do specjalistycznej opieki medycznej oraz terapeutyczno – psychologicznej;
- traktowanie osadzonych przez personel w odpowiedni sposób zgodnie z przyjętymi normami i standardami etyki;

Negatywne czynniki utrudniające realizację zadań przez pracowników Działu Penitencjarnego to:

- niewystarczająca liczba etatów psychologów, terapeutów i wychowawców (szczególnie w kontekście odejścia do oddziału terapeutycznego w niedalekiej przyszłości 2 spośród 4 zatrudnionych psychologów sprawujących opiekę nad wszystkimi skazanymi);
- programy leczenia uzależnień realizowane głównie w formie zajęć grupowych, podczas gdy dla skuteczności oddziaływań terapeutycznych wskazana jest równoczesna psychoterapia indywidualna.

Reasumując powyższe, można przyjąć, iż Zakład Karny w Wierzychowie jest placówką dobrze zorganizowaną i prawidłowo funkcjonującą. Pod względem opieki psychologiczno – psychiatrycznej utrzymaną na poziomie zaspokajającym potrzeby osadzonych.

6. Analiza dokumentacji jednostki.

Porządek wewnętrzny Zakładu reguluje zarządzenie Nr 3/2008 Dyrektora Zakładu Karnego w Wierzychowie Pomorskim z dnia 10.03.2008 r. w sprawie ustalenia i wprowadzenia porządku wewnętrznego w Zakładzie Karnym w Wierzychowie Pomorskim [dalej zarządzenie].

Ustalono, że zasadniczo w celach mieszkalnych znajdują się egzemplarze porządku wewnętrznego.

Po dokonaniu analizy tekstu w/w porządku, regulującego życie osadzonych w Zakładzie, stwierdzić należy, że znajduje się w nim zapis niezgodny z powszechnie obowiązującymi przepisami prawa.

Zgodnie z brzmieniem zapisu X pkt 14 zarządzenia, „*Przyznanie ww. nagrody [M.M. – zob. art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w.] jest uwarunkowane między innymi zalegalizowanym i udokumentowanym związkiem małżeńskim z osobą odwiedzającą*”.

Podkreślenia wymaga, że uzyskanie nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w. nie może być obwarowane pozaustawową przesłanką, nie wynikającą wprost z przepisu art. 137 k.k.w. określającego materialną podstawę przyznania nagrody. Wprowadzenie w zarządzeniu dodatkowego kryterium pozostawania w związku

mażeńskim jest dyskryminujące dla osadzonych, nie będących, z różnych względów, w takim związku i przez to sprzeczne z art. 32 ust 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Wobec powyższego cytowany zapis powinien zostać jak najszybciej usunięty.

W 2007 r. w Zakładzie Karnym w Wierchowie Pomorskim odnotowano 27 wypadków nadzwyczajnych, wśród których najwięcej - aż 17 - było aktów samoagresji (w 2006 r. - 44). W 2008 r. odnotowano 16 zdarzeń zakwalifikowanych jako wypadek nadzwyczajny, z czego, podobnie jak w latach poprzednich, najliczniejszą grupę stanowiły samuszkodzenia - 8 przypadków. Oprócz w/w zdarzeń w 2008 r. doszło do: dwóch przypadków ujawnienia przedmiotu niebezpiecznego lub niedozwolonego, dwóch przypadków pobicia osadzonego przez współwięźniów, znęcania się nad osadzonym, napaści na funkcjonariusza bądź pracownika podczas służby/pracy, napaści na funkcjonariusza bądź pracownika poza służbą/po godzinach pracy, usiłowania dokonania samobójstwa i zgonu osadzonego podczas korzystania z przepustki. Analiza powyższych danych pokazuje tendencję spadkową aktów samoagresji. Ilość pozostałych zdarzeń nadzwyczajnych kształtuje się na zbliżonym poziomie.

W 2008 roku środki przymusu bezpośredniego stosowano 16 razy, rok wcześniej 11 razy. Powodem zastosowania środków przymusu w sytuacjach mających miejsce w 2007 r. było każdorazowo rażące nieposłuszeństwo oraz dodatkowo w czterech przypadkach: zamach na życie lub zdrowie własne, groźne zakłócenie spokoju i porządku oraz niszczenie mienia. W 2008 r. rażące nieposłuszeństwo stanowiło przyczynę użycia środków przymusu 12 razy, w 3 przypadkach wynikało ono z faktu niszczenia mienia oraz groźnego zakłócenia spokoju i porządku, natomiast w jednym wiązało się z usiłowaniem zamachu na życie własne. W 2008 r. czas stosowania środków przymusu bezpośredniego w większości sytuacji wynosił 24 godziny (11), w 3 nie był dłuższy niż 24 godziny, a w 2 przekroczył okres 24 godzin. Zdaniem funkcjonariuszy Służby Więziennej, przedmiotowych środków nie używano dłużej niż było to konieczne. Kontrola protokołów z zastosowania środków przymusu bezpośredniego nie wykazuje nieprawidłowości w tej mierze.

W ocenie administracji Zakładu, w 2008 r. osadzeni deklarujący przynależność do „grypsujących” stanowili ok. 7% całej populacji osadzonych. W porównaniu z 2007 r. nastąpił zatem nieznaczny spadek ich liczby (w 2007 r. – 8,4 %), co wynika z konsekwentnego umieszczania ww. skazanych w celach „mieszanych”, zdecydowanego reagowania na każdy przypadek zachowań podkulturowych oraz rzetelnej pracy wychowawczej z osadzonymi nowo przyjętymi do jednostki.

W 2008 r. Zakład Karny w Wierchowie skierował do Prokuratury Rejonowej w Drawsku Pomorskim 5 zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przez osadzonych. Przeciwko funkcjonariuszom jednostki w chwili obecnej nie są prowadzone żadne postępowania karne. W latach 2007 - 2008 r. miały miejsce natomiast postępowania dyscyplinarne (7) za zatrącenie czujności na posterunku uzbrojonym.

Aktualnie przeciwko Zakładowi Karnemu (jako stronie pozwanej) toczą się 4 sprawy sądowe z powództwa cywilnego. Wniesione przez osadzonych powództwa dotyczą naruszenia dóbr osobistych w związku z: przeludnieniem (2), opieką medyczną oraz umieszczeniem w celi z osobami używającymi wyrobów tytoniowych.

W 2008 r. do jednostki wpłynęło 68 skarg (w 2007 r. – 78, w 2006 r. – 148) oraz 193 prośby (w 2007 r. - 280, w 2006 r. - 338). Skargi złożone w 2008 r. dotyczyły kolejno: traktowania przez funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej (39), opieki zdrowotnej (18), warunków bytowych (8), zatrudnienia (4), widzeń (3) oraz po 2: decyzji komisji penitencjarnej, traktowania przez współosadzonych, przetransportowania i korespondencji. Żadna ze skarg odnotowanych w 2008 r. i 2007 r. nie została uznana za zasadną (w 2006 r. - 6).

W 2008 r. w ramach pomocy postpenitencjarnej zrealizowano 916 świadczeń wymienionych w § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 kwietnia 2005 r. w sprawie Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej (Dz. U. z 2005 r. Nr 69, poz. 618) na łączną kwotę 94.907 zł. Świadczeniami objęto 625 osadzonych.

W 2008 r. w Zakładzie zatrudnionych było 155 osadzonych, w tym:

- nieodpłatnie na rzecz jednostki penitencjarnej (art. 123a § 1 k.k.w.) - 53,

- nieodpłatnie przy pracach publicznych oraz pracach wykonywanych na cele charytatywne (art. 123a § 2 k.k.w.) - 10,
- odpłatnie na potrzeby jednostki i gospodarstwa pomocniczego - 91,
- odpłatnie u kontrahenta zewnętrznego - 1 osadzony.

Średnia kwota miesięcznego wynagrodzenia (brutto) w 2008 r. wyniosła: przy pracach porządkowych i pomocniczych w ZK Barczewo – 368 zł (577 zł w przeliczeniu na pełny etat), w gospodarstwie pomocniczym – 474 zł, natomiast u kontrahenta zewnętrznego - 466 zł.

W sierpniu i październiku 2008 r. w Zakładzie Karnym w Wierzchowie zostały również przeprowadzone wizytacje sędziego wizytatora ds. penitencjarnych. Analiza sprawozdań z ww. wizytacji nie budzi zastrzeżeń. Jednocześnie należy podzielić uwagi i zalecenia sędziego dotyczące pilnej potrzeby przeprowadzenia generalnego remontu oddziałów III, IV i pawilonu V (w zakresie nie objętym remontem).

Z kolei analiza protokołów kontroli Państwowego Powiatowego Inspektoratu Sanitarnego w Drawsku Pomorskim za okres od 21.02.2007 r. do 26.02.2009 r. wskazuje, że podczas w/w kontroli nie stwierdzono zasadniczych nieprawidłowości.

6. Wnioski i zalecenia.

Czynności przeprowadzone przez pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich pozwalają uznać, że zasadniczo w Zakładzie Karnym w Wierzchowie Pomorskim przestrzegane są prawa osób pozbawionych wolności, w tym prawo do humanitarnego traktowania i poszanowania godności ludzkiej. Należy jednak mieć na uwadze, iż pobyt osadzonych w celach mieszkalnych oddziałów III, IV i nie wyremontowanych celach oddziału V może zostać potraktowany jako poniżające traktowanie.

Wysoko natomiast trzeba ocenić atmosferę panującą w Zakładzie, zwłaszcza w relacjach funkcjonariusze - osadzeni, co znalazło odzwierciedlenie w wynikach przeprowadzonych rozmów. Odnotowania wymaga również duże zaangażowanie pracowników Działu Penitencjarnego w działania mające na celu zorganizowanie osadzonym licznych zajęć (konkursy, spotkania z ciekawymi ludźmi, imprezy

rekreacyjno- sportowe, kursy i szkolenia zawodowe, programy readaptacji społecznej i edukacji, współpraca z różnymi instytucjami i organizacjami).

Zważywszy na ustalenia poczynione przez pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich oraz problemy zgłoszone przez osadzonych w trakcie rozmów, za wskazane uznać należy:

- 1) przeprowadzenie generalnego remontu oddziałów III, IV i V, w tym zabudowanie kąpoków sanitarnych w celach mieszkalnych tych oddziałów;
- 2) wyremontowanie łazni centralnej;
- 3) wyeliminowanie przypadków stosowania monitoringu cel mieszkalnych wbrew przepisom rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 2003 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (Dz. U. z 2003 r. Nr 194, poz. 1902 ze zm.);
- 4) naprawienie łóżek, w których brakuje zabezpieczeń i drabinek, ewentualnie wymianę tych łóżek na inne o konstrukcji gwarantującej bezpieczeństwo osadzonych;
- 5) wyposażenie we właściwy sprzęt pomieszczeń do udzielania widzeń bez osoby dozorującej;
- 6) wyposażenie dwóch pól spacerowych w ławki (zalecenie powtórne);
- 7) zatrudnienie lekarzy dermatologa i laryngologa;
- 8) udostępnienie w pomieszczeniach ambulatorium Karty Praw Pacjenta;
- 9) instruowanie funkcjonariuszy Służby Więziennej o konieczności poprawnego zwracania się do osadzonych i właściwego ich traktowania oraz egzekwowanie od funkcjonariuszy odpowiednich zachowań i postaw;
- 10) odnowienie celi przeznaczonej do wykonywania kary umieszczenia w celi izolacyjnej;
- 11) dokonanie weryfikacji cen produktów oferowanych w kantynie, przygotowanie cennika dostępnego asortymentu oraz umieszczenie go w kantynie i oddziałach;
- 12) rozważenie możliwości wprowadzenia częstszego korzystania z aparatów telefonicznych lub zamontowania dodatkowych aparatów telefonicznych;

- 13) sprawdzenie sposobu rozdzielania i korzystania w oddziałach z dostarczonej prasy;
- 14) wykreślenie z zapisu X pkt 14 zarządzenia Nr 3/2008 Dyrektora Zakładu Karnego w Wierchowiu z dnia 10.03.2008 r. w sprawie ustalenia i wprowadzenia porządku wewnętrznego, dodatkowego warunku otrzymywania nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w.;
- 15) dostosowanie liczby etatów przeznaczonych dla psychologów, terapeutów i wychowawców do nowych zadań wyznaczonych jednostce penitencjarnej;
- 16) w celu zwiększenia skuteczności oddziaływań terapeutycznych, zwrócenie większej uwagi na potrzebę realizowania w programach leczenia uzależnień, oprócz zajęć grupowych, równoczesnej psychoterapii indywidualnej;
- 17) dla objęcia oddziaływaniami terapeutycznymi większej grupy skazanych, rozważenie możliwości regularnego prezentowania programów psychoedukacyjnych, korekcyjnych i readaptacyjnych.

Opracował:

Marcin Mazur

mgr Marcin Mazur

Specjalista

Za Zespół wizytujący:

mgr Przemysław Kazimirski

Starszy specjalista

